

Εγχειρίδιο Θεωρίας Συνωμοσίας

Stephan Lewandowsky
John Cook

Συγγραφείς:

Stephan Lewandowsky, Σχολή Πειραματικής Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο του Μπρίστολ και CSIRO
Ωκεανοί και Ατμόσφαιρα, Χόμπαρτ, Τασμανία, Αυστραλία

John Cook, Κέντρο Επικοινωνίας για την Κλιματική Αλλαγή, Τζορτζ Μασον

Πρώτη δημοσίευση, Μάρτιος 2020

Για περισσότερες πληροφορίες, επισκεφτείτε το <http://sks.to/conspiracy>

Σχεδιασμός γραφικών: Wendy Cook

Μετάφραση στα Ελληνικά: Γεώργιος Καπόλας, Ελένη Κουμπάρου, Παναγιώτης Κ. Στασινάκης

With thanks to the COST Action COMPACT (Comparative Analysis of Conspiracy Theories).

Αναφορά ως:

Lewandowsky, S., & Cook, J. (2020). The Conspiracy Handbook (Εγχειρίδιο της Συνομωσίας-Μετάφραση).

Διαθέσιμο στο <http://sks.to/conspiracy>

Διάκριση μεταξύ πραγματικών συνωμοσιών και θεωριών συνωμοσίας

Όντως υπάρχουν πραγματικές συνωμοσίες. Η Volkswagen συνωμότησε, για να εξαπατήσει με τις δοκιμασίες εκπομπής αερίων για τους κινητήρες πετρελαίου της. Η Εθνική Υπηρεσία Ασφάλειας των ΗΠΑ, κατασκόπευε κρυφά διαδικτυακούς χρήστες που ήταν πολίτες. Η βιομηχανία καπνού, εξαπάτησε το κοινό σχετικά με τις επιβλαβείς επιπτώσεις του καπνίσματος στην υγεία. Γνωρίζουμε για αυτές τις συνωμοσίες μέσω εσωτερικών βιομηχανικών εγγράφων, κυβερνητικών ερευνών ή πληροφοριοδοτών.

Οι θεωρίες συνωμοσίας, αντιθέτως, τείνουν να παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμη και όταν δεν υπάρχει καθοριστική απόδειξη γι' αυτές. Αυτές οι θεωρίες συνωμοσίας βασίζονται σε ποικιλία προτύπων σκέψης, που είναι γνωστό πως είναι αναξιόπιστα εργαλεία για την (παρακολούθηση) ιχνηλάτηση της πραγματικότητας. Συνήθως, οι θεωρίες συνωμοσίας δεν υποστηρίζονται από αποδείξεις που ανθίστανται στον εξονυχιστικό έλεγχο, αυτό όμως δεν τις εμποδίζει να ανθίζουν. Για παράδειγμα, η διαδεδομένη πεποίθηση ότι οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου ήταν μία «δουλειά εκ των έσω» συνεχίστηκε για πολλά χρόνια μετά το συμβάν.¹ Δεκαετίες μετά το γεγονός, η πλειονότητα των Αμερικανών πιστεύει ότι η κυβέρνηση επινόησε την αλήθεια για τη δολοφονία του JFK.²

Οι θεωρίες συνωμοσίας καταστρέφουν την κοινωνία με πολλούς τρόπους. Για παράδειγμα, η έκθεση σε θεωρίες συνωμοσίας καταστέλλει την πρόθεση των ανθρώπων να συμμετάσχουν στην πολιτική ή να μειώσουν το αποτύπωμα άνθρακα.³ Προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν αυτά τα επιζήμια αποτελέσματα, το Εγχειρίδιο Θεωρίας Συνωμοσίας σας βοηθά να κατανοήσετε γιατί οι θεωρίες συνωμοσίας είναι τόσο δημοφιλείς, εξηγεί πώς να ταυτοποιήσετε (αναγνωρίσετε) τα χαρακτηριστικά της συνωμοτικής σκέψης και απαριθμεί αποτελεσματικές στρατηγικές κατάρριψής (αποκάλυψής) τους.

Συνήθως, οι θεωρίες συνωμοσίας δεν υποστηρίζονται από αποδείξεις που ανθίστανται στον εξονυχιστικό έλεγχο, αυτό όμως δεν τις εμποδίζει να ανθίζουν.

Συμβατική έναντι Συνωμοτικής Σκέψης

Πραγματικές συνωμοσίες υπάρχουν, αλλά σπάνια ανακαλύπτονται μέσω των μεθόδων των θεωρητικών της συνωμοσίας. Αντίθετα, οι αληθινές συνωμοσίες ανακαλύπτονται μέσω της συμβατικής σκέψης - υγιούς σκεπτικισμού των επίσημων αναφορών εξετάζοντας προσεκτικά τις διαθέσιμες αποδείξεις και διατηρώντας τη δέσμευση για εσωτερική συνέπεια.⁴ Αντιθέτως, η συνωμοτική σκέψη χαρακτηρίζεται από το ότι είναι υπέρ του δέοντος επιφυλακτική έναντι όλων των πληροφοριών που δεν ταιριάζουν στη θεωρία, υπερβολικά ερμηνευτική ως προς την απόδειξη που υποστηρίζει μια προτιμώμενη θεωρία και αντιφατική.

Συμβατική Σκέψη	Συνωμοτική Σκέψη
Υγιής σκεπτικισμός	Υπερισχύουσα Καχυποψία
Ανταπόκριση στην Απόδειξη	Ανοσία στην Απόδειξη
Υπερβολική Προσπάθεια για Συνοχή	Αντιφατική
↓	↓
Αληθινή Συνωμοσία	Φανταστική συνωμοσία

Γιατί είναι δημοφιλείς οι θεωρίες συνωμοσίας;

Πλήθος παραγόντων μπορεί να συμβάλλει ώστε οι άνθρωποι να πιστεύουν και να μοιράζονται θεωρίας συνωμοσίας.⁵

«Οι άνθρωποι που αισθάνονται αδύναμοι ή ευάλωτοι, είναι πιο πιθανό να επιδοκιμάζουν και να διαδίδουν θεωρίες συνωμοσίας.»

Αίσθημα αδυναμίας

Οι άνθρωποι που αισθάνονται αδύναμοι ή ευάλωτοι είναι πιο πιθανό να επιδοκιμάζουν και να διαδίδουν θεωρίες συνωμοσίας.⁶ Αυτό φαίνεται σε διαδικτυακά φόρουμ, όπου το επίπεδο απειλής που αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι συνδέεται στενά με την πρόταση θεωριών συνωμοσίας.⁷

Εξηγώντας απίθανα γεγονότα

Για τον ίδιο λόγο, οι άνθρωποι τείνουν να προτείνουν συνωμοτικές εξηγήσεις για γεγονότα που είναι πολύ απίθανα.¹⁰ Οι θεωρίες συνωμοσίας λειτουργούν ως μηχανισμός αντιμετώπισης, που βοηθά τους ανθρώπους να διαχειριστούν την αβεβαιότητα.

Αντιμέτωπιση απειλών

Οι θεωρίες συνωμοσίας επιτρέπουν στους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν απειλητικά γεγονότα εστιάζοντας την ευθύνη σε ένα σύνολο συνωμοτών.⁸ Οι άνθρωποι δυσκολεύονται να αποδεχτούν ότι τα «μεγάλα» γεγονότα (π.χ. ο θάνατος της Πριγκίπισσας Νταϊάνα) μπορεί να έχουν μια συνηθισμένη αιτία (οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ). Μια θεωρία συνωμοσίας ικανοποιεί την ανάγκη ενός «μεγάλου» γεγονότος να έχει μία μεγάλη αιτία, όπως μια συνωμοσία που εμπλέκει την MI5 να δολοφονεί την Πριγκίπισσα Νταϊάνα.⁹

Αμφισβητώντας την κοινότητα πολιτική

Οι θεωρίες συνωμοσίας συχνά αμφισβητούν τις κοινότητες πολιτικές ερμηνείες.¹¹ Οι συνωμοτικές ομάδες συχνά χρησιμοποιούν τέτοιες αφηγήσεις για να διεκδικήσουν το καθεστώς της μειονότητας.

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενισχύουν τη διατύπωση θεωριών συνωμοσίας

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν δημιουργήσει έναν κόσμο στον οποίο κάθε άτομο μπορεί δυνητικά να προσεγγίσει όσους περισσότερους ανθρώπους όπως και με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης.¹² Η έλλειψη παραδοσιακών ελεγκτών είναι ένας λόγος για τον οποίο η παραπληροφόρηση εξαπλώνεται ευρύτερα και γρηγορότερα στο διαδίκτυο, εν συγκρίσει με την πραγματική πληροφορία¹³ που συχνά προωθείται από ψεύτικους λογαριασμούς ή "μποτς (bots)".¹⁴ Παρομοίως, έχει βρεθεί πως οι καταναλωτές θεωριών συνωμοσίας είναι πιο επιρρεπείς στο να «αρέσουν - like» και να μοιράζονται αναρτήσεις για συνωμοσίες στο Facebook.¹⁵ Μια πρόσφατη ανάλυση των αναρτήσεων στο Twitter (tweets) σχετικά με τον ιό Zika, διαπίστωσε πως ο αριθμός των προπαγανδιστών θεωριών συνωμοσίας ήταν περισσότερο από υπερδιπλάσιος από αυτούς που απομυθοποιούν αυτές τις θεωρίες.¹⁶

Πώς οι θεωρίες συνωμοσίας προκαλούν ζημιά

Η απλή έκθεση σε μια θεωρία συνωμοσίας μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες, ακόμη και σε άτομα που δεν την προσυπογράφουν.^{3, 17, 18, 19, 20, 21} Για παράδειγμα, η έκθεση σε μια θεωρία συνωμοσίας σχετικά με τον πολιτικό χειρισμό των δεδομένων ανεργίας μείωσε την εμπιστοσύνη σε κυβερνητικές υπηρεσίες και ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που δεν συνδέονται με τους συνωμοτικούς ισχυρισμούς, όπως τοπικά σχολεία ή την Υπηρεσία Τροφίμων και Φαρμάκων (FDA).¹⁷

Τακτικές των θεωριών συνωμοσίας

Οι θεωρίες συνωμοσίας δεν είναι πάντοτε το αποτέλεσμα γνήσιων ψευδών πεποιθήσεων. Μπορούν να κατασκευαστούν σκόπιμα ή να ενισχυθούν για στρατηγικούς, πολιτικούς λόγους. Για παράδειγμα, υπάρχουν ενδείξεις ότι η Ρωσική κυβέρνηση συνέβαλε πρόσφατα στη διάδοση διαφόρων πολιτικών θεωριών συνωμοσίας στη δύση.^{22, 23}

Οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν να αναπτυχθούν ως ρητορικό εργαλείο αποφυγής άβολων/ενοχλητικών συμπερασμάτων. Η ρητορική της άρνησης της κλιματικής αλλαγής διακατέχεται από ασυνέπεια, όπως οι ταυτόχρονοι ισχυρισμοί ότι η θερμοκρασία δεν μπορεί να μετρηθεί με ακρίβεια, αλλά οι παγκόσμιες θερμοκρασίες έχουν μειωθεί.²⁴ Η ασυνέπεια/ασυμφωνία είναι ένα χαρακτηριστικό της συνωμοτικής σκέψης, αλλά δεν συνεπάγεται ότι η άρνηση της κλιματικής αλλαγής είναι παράλογη - αντίθετα, η ρητορική άρνησης είναι μια αποτελεσματική πολιτική στρατηγική για την καθυστέρηση της κλιματικής δράσης, υπονομεύοντας την αντίληψη των ανθρώπων για την ισχύ των επιστημονικών δεδομένων.

Για επιβεβαίωση, οι άνθρωποι επικαλούνται επιλεκτικά μια συνωμοσία μεταξύ των επιστημόνων για να εξηγήσουν μια επιστημονική συναίνεση όταν ταυτίζεται με την πολιτική ιδεολογία τους, αλλά όχι όταν η επιστημονική συναίνεση δεν σχετίζεται με την πολιτική τους ιδεολογία.²⁵

“Οι θεωρίες συνωμοσίας μπορούν να αξιοποιηθούν ως ρητορικό εργαλείο για την αποφυγή ενοχλητικών συμπερασμάτων.”

Άρνηση της κλιματικής αλλαγής και συνωμοτική σκέψη

Η απόρριψη της επιστημονικής συναίνεσης ότι οι άνθρωποι προκαλούν υπερθέρμανση του πλανήτη, είναι συχνά το αποτέλεσμα της συνωμοτικής σκέψης και όχι μιας προσεκτικής στάθμισης των επιστημονικών στοιχείων.²⁶ Όταν οι αρνητές του κλίματος παρουσιάζονται με πληροφορίες σχετικά με την κλιματική αλλαγή, η πιο κοινή απόκρισή τους είναι συνωμοτικής φύσεως.²⁷ Ωστόσο, η άρνηση της κλιματικής αλλαγής δεν συνδέεται μόνο με θεωρίες συνωμοσίας με θέμα το κλίμα. Αντίθετα μάλλον, οι άνθρωποι που αρνούνται την επιστήμη του κλίματος είναι πιθανότερο να υποστηρίξουν θεωρίες συνωμοσίας και σε άλλα θέματα.²⁸

Smith & Leiserowitz, 2012

CONSPIR: Τα επτά χαρακτηριστικά της συνωμοτικής σκέψης

Υπάρχουν επτά χαρακτηριστικά της συνωμοτικής σκέψης²⁹ που συνοψίζονται (και πιο εύκολα ανακαλούνται στη μνήμη) με το ακρωνύμιο **CONSPIR** (**C**ontradictory, **O**verriding suspicion, **N**efarious Intent, **S**omething Must Be Wrong, **P**ersecuted Victim, **I**mmune to Evidence, **R**e-interpreting Randomness):

Αντίφαση

Οι θεωρητικοί/υποστηρικτές της συνωμοσίας μπορούν ταυτόχρονα να πιστεύουν σε ιδέες που είναι αμοιβαία αντιφατικές. Για παράδειγμα, πιστεύοντας στη θεωρία ότι η Πριγκίπισσα Νταϊάνα δολοφονήθηκε, αλλά πιστεύοντας επίσης ότι πλαστογράφησε τον ίδιο το θάνατό της.³⁰ Αυτό συμβαίνει επειδή η δέσμευση των θεωρητικών της συνωμοσίας να αρνηθούν την «επίσημη» εξήγηση είναι τόσο απόλυτη, που δεν έχει σημασία αν το σύστημα πεποιθήσεών τους είναι ασυνεπές.

Μείζονα Υποψία

Η συνωμοτική σκέψη περιλαμβάνει έναν μηδενιστικό βαθμό σκεπτικισμού έναντι της επίσημης εξήγησης.³¹ Αυτός ο ακραίος βαθμός υποψίας, αποτρέπει την πίστη σε οτιδήποτε δεν ταιριάζει στη θεωρία συνωμοσίας.

Δόλια Πρόθεση

Τα κίνητρα πίσω από κάθε υποτιθέμενη συνωμοσία θεωρούνται πάντοτε δόλια.³¹ Οι θεωρίες συνωμοσίας δεν προτείνουν ποτέ ότι οι υποτιθέμενοι συνωμότες έχουν αγαθά κίνητρα.

Κάτι Πρέπει να Είναι Λάθος

Παρόλο που οι θεωρητικοί της συνωμοσίας μπορεί περιστασιακά να εγκαταλείψουν συγκεκριμένες ιδέες όταν αυτές καθίστανται αβάσιμες, αυτές οι αναθεωρήσεις δεν αλλάζουν το συνολικό συμπέρασμα ότι «κάτι πρέπει να είναι λάθος» και ότι η επίσημη εξήγηση βασίζεται στην εξαπάτηση.^{24, 30}

Δίωξη Θύματος

Οι θεωρητικοί της συνωμοσίας αντιλαμβάνονται και παρουσιάζονται ως θύματα οργανωμένων διώξεων.²⁹ Ταυτόχρονα, βλέπουν τον εαυτό τους ως γενναίους ανταγωνιστές που αναλαμβάνουν τους κακούς συνωμότες. Η συνωμοτική σκέψη περιλαμβάνει μια αυτοαντίληψη ότι ταυτόχρονα είναι θύμα και ήρωας.

Ανοσία σε Αποδείξεις

Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι εγγενώς επτασφράγιστες - στοιχείο που οδηγεί στο ότι μια θεωρία επανερμηνεύεται ως προερχόμενη από τη συνωμοσία.^{31, 32, 33} Αυτό αντικατοπτρίζει την πεποίθηση ότι όσο ισχυρότερες είναι οι αποδείξεις ενάντια σε μια συνωμοσία (π.χ., αν το FBI απαλλάσσει έναν πολιτικό από ισχυρισμούς για κατάχρηση ενός προσωπικού διακομιστή email), τόσο περισσότεροι οι συνωμότες πρέπει να θέλουν οι άνθρωποι να πιστεύουν τη δική τους εκδοχή των γεγονότων. (π.χ., το FBI ήταν μέρος της συνωμοσίας για την προστασία αυτού του πολιτικού).

Επανερμηνεία της Τυχειότητας

La suspicion extrême qui caractérise le raisonnement complotiste mène souvent à supposer que rien n'arrive par accident.³⁴ Μικρά τυχαία γεγονότα, όπως ανέπαφα παράθυρα στο Πεντάγωνο μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, ερμηνεύονται εκ νέου ως προκαλούμενα από τη συνωμοσία (επειδή εάν ένα αεροσκάφος είχε χτυπήσει το Πεντάγωνο, τότε όλα τα παράθυρα θα είχαν καταστραφεί³⁵) και είναι τοποθετημένα σε ένα ευρύτερο, διασυνδεδεμένο μοτίβο.

Η αδιαμφισβήτητη φύση των θεωριών συνωμοσίας σημαίνει ότι τυχόν αποδεικτικά στοιχεία που διαψεύδουν μια θεωρία μπορούν να ερμηνευθούν ως περαιτέρω στοιχεία για τη συνωμοσία. Αυτό σημαίνει πως σε διάφορες προσπάθειες επικοινωνίας πρέπει να καθίστανται σαφής η διάκριση μεταξύ των διαφορετικών ειδών κοινού. Εάν οι θεωρητικοί της συνωμοσίας επανερμηνεύουν τα αποδεικτικά στοιχεία για να σημαίνουν το αντίθετο, τότε απείτται μια διαφορετική στρατηγική από εκείνους που εκτιμούν τα αποδεικτικά στοιχεία. Οι ακόλουθες σελίδες εξετάζουν πρώτα τις στρατηγικές επικοινωνίας για το ευρύ κοινό και μετά συγκεκριμένα για τους θεωρητικούς της συνωμοσίας

Προστατεύοντας το κοινό έναντι των θεωριών συνωμοσίας

Μειώνοντας τη διάχυση των θεωριών συνωμοσίας

Η πρόληψη αξίζει περισσότερο από τη θεραπεία. Συνεπώς, οι προσπάθειες θα πρέπει να επικεντρωθούν στην προστασία του κοινού από την έκθεση σε τέτοιες θεωρίες, αναστέλλοντας ή επιβραδύνοντας τη διάχυση των θεωριών συνωμοσίας. Για παράδειγμα, η κοινή χρήση συνωμοσιολογικών δημοσιεύσεων στο Facebook που εναντιώνονται στην κλιματική αλλαγή, μειώθηκε από μια απλή παρέμβαση που ενθάρρυνε τους χρήστες να υποβάλλουν τέσσερις ερωτήσεις σχετικές με το προς κοινοποίηση υλικό, πριν προβούν στο διαμοιρασμό του.³⁶

Αναγνωρίζω το ειδησεογραφικό οργανισμό που δημοσίευσε την ιστορία;

Οι πληροφορίες της δημοσίευσης φαίνονται πιστευτές;

Είναι η δημοσίευση γραμμένη με το στυλ που αναμένω από έναν επαγγελματικό ειδησεογραφικό οργανισμό;

Είναι η δημοσίευση πολιτικά ωθούμενη;

Όταν οι προσπάθειες για τον περιορισμό της διάχυσης μιας συνωμοσίας αποτυγχάνουν, οι επικοινωνιολόγοι πρέπει να καταφεύγουν σε στρατηγικές που μειώνουν τον αντίκτυπο των θεωριών συνωμοσίας.

Προ-κατάρριψη

Αν το κοινό ενημερώνεται προληπτικά πως ίσως παραπλανηθεί, μπορεί να αναπτύξει ανθεκτικότητα στα μηνύματα συνωμοσίας. Αυτή η διαδικασία είναι γνωστή ως εμβολιασμός ή προ-κατάρριψη (προκάλυψη). Υπάρχουν δύο στοιχεία σε έναν εμβολιασμό: η ρητή προειδοποίηση για επικείμενη απειλή παραπλάνησης και η διάψευση των επιχειρημάτων της παραπληροφόρησης. Οι προ-καταρρίψεις έναντι των αντι-εμβολιαστικών θεωριών συνωμοσίας έχουν βρεθεί να είναι πιο αποτελεσματικές από την κατάρριψη.³⁷

Οι εμβολιασμοί που βασίζονται σε γεγονότα και οι εμβολιασμοί που βασίζονται στη λογική έχουν και οι δύο καταστεί επιτυχείς στην προ-κατάρριψη (προκάλυψη) της συνωμοσίας για την 11η Σεπτεμβρίου.³⁸ Αυτό υποδεικνύει κάποια θετική στάση στην προ-κατάρριψη που βασίζεται στη λογική, δεδομένων των επτά ενδεικτικών χαρακτηριστικών της συνωμοσιολογικής σκέψης (θυμάστε το CONSPIR;). Εάν το κοινό ενημερώνεται για τη λανθασμένη συλλογιστική που διακατέχει τις θεωρίες συνωμοσίας, μπορεί να γίνει λιγότερο ευάλωτο σε τέτοιες θεωρίες.

Εάν το κοινό έχει καταστεί ενήμερο για το ελαττωματικό σκεπτικό που διέπει τις θεωρίες συνωμοσίας, τότε μπορεί να γίνει λιγότερο ευάλωτο σε τέτοιες θεωρίες.

Κατάρριψη

Υπάρχουν πολλοί τρόποι να καταρρίψει κανείς θεωρίες συνωμοσίας. Κάποια από αυτούς έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικοί με κοινό που είναι δύσκολο στο να ενστερνιστεί θεωρίες συνωμοσίας, όπως οι φοιτητές πανεπιστημίων ή το ευρύ κοινό.

Καταρρίψεις που βασίζονται σε γεγονότα

Οι καταρρίψεις που βασίζονται σε γεγονότα δείχνουν ότι η θεωρία συνωμοσίας καθίσταται ψευδής, επικοινωνώντας την ορθή πληροφορία. Αυτή η προσέγγιση έχει αποδειχθεί ότι είναι αποτελεσματική στην καταρρίψη της συνωμοσίας “birther” η οποία υποστηρίζει ότι ο Πρόεδρος Ομπάμα έχει γεννηθεί εκτός των ΗΠΑ²¹, καθώς και των θεωριών συνωμοσίας σχετιζόμενες με την έξοδο των Παλαιστινίων όταν ιδρύθηκε το Ισραήλ.³⁹

Κατάρριψη βάσει πηγής και βάσει ενσυναίσθησης

Η καταρρίψη βασιζόμενη στην πηγή προσπαθεί να μειώσει την αξιοπιστία των θεωρητικών της συνωμοσιολογίας, ενώ οι καταρρίψεις που βασίζονται στην ενσυναίσθηση, επιστούν καλοπροαίρετα την προσοχή στους στόχους των θεωριών της συνωμοσίας. Μια καταρρίψη βασιζόμενη σε πηγή που γελοιοποίησε τους πιστούς των ανθρώπων - σαυρών, βρέθηκε να είναι εξίσου αποτελεσματική όσο και η καταρρίψη βάσει γεγονότος. Αντιθέτως, μια καταρρίψη βασιζόμενη στην ενσυναίσθηση, σχετική με τις αντισημιτικές θεωρίες συνωμοσίας που υποστήριζαν ότι οι Εβραίοι σήμερα αντιμετωπίζουν παρόμοια δίωξη με αυτή που βίωσαν οι πρώτοι Χριστιανοί, ήταν ανεπιτυχής.⁴¹

Κατάρριψη βάσει λογικής

Οι καταρρίψεις που βασίζονται στη λογική εξηγούν τις παραπλανητικές τεχνικές ή την ελαττωματική συλλογιστική που χρησιμοποιούνται στις θεωρίες συνωμοσίας. Η εξήγηση των λογικών πλανών στις αντι-εμβολιαστικές συνωμοσιολογίες έχει βρεθεί να είναι εξίσου αποτελεσματική όσο και η καταρρίψη βάσει γεγονότων: για παράδειγμα, επισημαίνοντας πως έχει πραγματοποιηθεί σημαντική έρευνα για τον εμβολιασμό από ανεξάρτητους επιστήμονες, μπορεί να καταστείλει τις θεωρίες συνωμοσίας σχετικά με τη φαρμακευτική βιομηχανία.⁴⁰

Σύνδεσμοι προς ελεγκτές - γεγονότων

Σύνδεσμοι προς έναν ιστότοπο ελέγχου γεγονότων από μια προσομοιωμένη ροή του Facebook (Facebook feed), είτε δια μέσω μιας αυτοματοποιημένης αλγοριθμικής παρουσίασης ή μέσω διορθώσεων που πραγματοποιούνται από τον ίδιο τον χρήστη, αντέκρουσαν αποτελεσματικά την συνωμοσία ότι ο ιός Zika διαδόθηκε από γενετικά τροποποιημένα κουνούπια.⁴²

Ενδυναμώνοντας το κοινό

Η συνωμοσιολογική σκέψη σχετίζεται με συναισθήματα μειωμένου ελέγχου και αντιληπτής απειλής.^{6,7} Όταν το κοινό αισθάνεται ότι έχει χάσει τον έλεγχο μιας κατάστασης, αυξάνονται οι συνωμοτικές του τάσεις.⁴³ Αλλά ισχύει και το αντίθετο. Όταν το κοινό νιώθει ενδυναμωμένο, είναι περισσότερο ανθεκτικό στις θεωρίες συνωμοσίας.

Υπάρχουν αρκετοί τρόποι να “ενδυναμώσει” κανείς “γνωστικά” το κοινό, όπως ενθαρρύνοντας το να σκέφτεται αναλυτικά, παρά να βασίζεται στη διαίσθηση.⁴⁴ Εάν η αίσθηση του ελέγχου του κοινού είναι πρωταρχική (π.χ. ανακαλώντας ένα γεγονός από τη ζωή των ανθρώπων στο οποίο είχαν τον έλεγχο), τότε είναι λιγότερο πιθανό να ενδώσουν σε θεωρίες συνωμοσίας.⁴⁵ Το γενικό αίσθημα ενδυνάμωσης των πολιτών μπορεί να ενσταλάξει μέσω της εξασφάλισης, ότι για παράδειγμα, οι κοινωνικές αποφάσεις που εκλαμβάνονται από την εκάστοτε κυβέρνηση, θεωρείται ότι ακολουθούν τις αρχές της δικονομικής δικαιοσύνης.⁴⁶ Η δικονομική δικαιοσύνη γίνεται αντιληπτή, όταν πιστεύεται ότι οι αρχές χρησιμοποιούν δίκαιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Το κοινό αποδέχεται δυσμενή αποτελέσματα από μια απόφαση, εάν πιστεύει ότι έχει τηρηθεί η δικαστική δικαιοσύνη.^{47,48}

Πως να μιλήσεις με ένα θεωρητικό της συνωμοσίας

Ενώ η κατάρριψη των θεωριών συνωμοσίας μπορεί να είναι αποτελεσματική με το ευρύ κοινό, αποτελεί πολύ μεγαλύτερη πρόκληση η αντίκρουση με ανθρώπους που πιστεύουν στις θεωρίες συνωμοσίας. Οι “θεωρητικοί της συνωμοσίας” αντί να στηρίζουν τα πιστεύω τους σε εξωτερικές αποδείξεις, το σύστημα πεποίθησών τους μιλάει κυρίως στον εαυτό του και κάθε πεποίθηση χρησιμεύει ως απόδειξη για κάθε άλλη πεποίθηση.⁴⁹ Ως συνέπεια τούτου, όταν οι θεωρητικοί της συνωμοσίας καλούνται να αντιμετωπίσουν τις καταρρίψεις στο Facebook, καταλήγουν να γίνουν φερέφωνα, με το να προβαίνουν σε σχολιασμούς και θετικές αξιολογήσεις (likes) των περιεχομένων συνωμοσιολογίας, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτόν τις συνωμοσιολογικές αλληλεπιδράσεις.⁵⁰

Οι θεωρητικοί της συνωμοσίας επίσης έχουν μια υπερμεγέθη επιρροή, παρά τους μικρούς αριθμούς τους. Μια ανάλυση σε περισσότερα από δύο εκατομμύρια σχόλια στον ιστότοπο r/conspiracy διαπίστωσε ότι, από το σύνολο των ατόμων που αναρτούσαν δημοσιεύσεις, μόνο το 5% παρουσίαζε συνωμοσιολογικό τρόπο σκέψης, αλλά ταυτόχρονα ήταν υπεύθυνο για το 64% του συνόλου των σχολίων. Ο πιο ενεργός συγγραφέας έγραψε 896.337 λέξεις, δύο φορές περισσότερες σε πλήθος από το σύνολο των λέξεων της τριλογίας του Άρχοντα των Δαχτυλιδιών.⁵¹

Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι ένα αναπόφευκτο συστατικό του πολιτικού εξτρεμισμού.^{52,53} Οι θεωρίες συνωμοσίας είναι ένα αναπόφευκτο συστατικό του πολιτικού εξτρεμισμού.

Αξιόπιστοι αγγελιαφόροι

Μετρητές μηνυμάτων που έχουν δημιουργηθεί από πρώην μέλη μιας εξτρεμιστικής κοινότητας (“exiters”), αξιολογούνται περισσότερο θετικά και τα θυμούνται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, σε σχέση με μηνύματα που προέρχονται από άλλες πηγές.⁵⁴

Δείξτε ενσυναίσθηση

Οι προσεγγίσεις πρέπει να είναι ενσυναίσθητες και να επιδιώκουν την οικοδόμηση κατανόησης με το έτερο μέλος. Επειδή ο στόχος είναι να αναπτυχθεί η ευρύτητα πνεύματος των θεωρητικών της συνωμοσίας, οι επικοινωνιολόγοι πρέπει να καθοδηγούν με τη χρήση του παραδείγματος.⁵⁵

Επιβεβαίωση κριτικής σκέψης

Οι θεωρητικοί της συνωμοσίας εκλαμβάνουν τους εαυτούς τους ως κριτικούς στοχαστές που δεν ξεγελιούνται από μία επίσημη εξήγηση. Αυτή η αντίληψη μπορεί να κεφαλοποιηθεί επιβεβαιώνοντας την αξία της κριτικής σκέψης, αλλά στη συνέχεια αυτή η προσέγγιση ανακατευθύνεται προς μια πιο κριτική ανάλυση της θεωρίας της συνωμοσίας.⁵⁶

Αποφύγετε τη γελοιοποίηση

Η επιθετική αποδόμηση ή γελοιοποίηση μιας θεωρίας συνωμοσίας, ή η εστίαση στη “νίκη” ενός επιχειρήματος, κινδυνεύει να απορριφθεί αυτόματα.⁵⁴ Σημειώστε, ωστόσο, ότι η γελοιοποίηση έχει δειχθεί ότι λειτουργεί με το ευρύ κοινό.⁴¹

Τελευταία προειδοποίηση

Αναλύστε σε τι στοχεύετε πριν επιχειρήσετε μια κατάρριψη. Οι προσπάθειες της κυβέρνησης των ΗΠΑ να καταρρίψουν “θεωρίες συνωμοσίας” έχουν επανειλημμένα αποτύχει σε πολλές Μουσουλμανικές χώρες. Ένα παράδειγμα είναι η αποτυχημένη προσπάθεια να κατηγορηθεί η απουσία Οπλων Μαζικής Καταστροφής στο Ιράκ μετά την εισβολή του 2003, στην Ιρακινή ιστορία απόκρυψης. Μια πιο παραγωγική προσέγγιση θα ήταν να εστιάσουμε στον Αμερικάνικο πληθωρισμό των φτωχών πληροφοριών.⁵⁷

Είναι επίσης σημαντικό να θυμόμαστε ότι υπάρχουν πραγματικές συνωμοσίες. Αλλά τα χαρακτηριστικά της συνωμοτικής σκέψης (CONSPIR), δεν είναι ένας παραγωγικός τρόπος για να αποκαλύψει πραγματικές συνωμοσίες. Αντίθετα, η συμβατική σκέψη που αξίζει ο υγιής σκεπτικισμός, η απόδειξη και η συνέπεια είναι απαραίτητα συστατικά για την αποκάλυψη πραγματικών προσπαθειών εξαπάτησης του κοινού.

- 1 Laine, E. E., & Parakkal, R. (2017). National security, personal insecurity, and political conspiracies: The persistence of Americans' beliefs in 9/11 conspiracy theories. *IUP Journal of International Relations*, 11(3), 16–41.
- 2 CBS poll (2009). <https://www.cbsnews.com/news/cbs-poll-jfk-conspiracy-lives/>
- 3 Jolley, D., & Douglas, K. M. (2013). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105, 35–56. doi:10.1111/bjop.12018
- 4 Lewandowsky, S., Lloyd, E. A., & Brophy, S. (2018). When THUNCIing Trumps thinking: What distant alternative worlds can tell us about the real world. *Argumenta*, 3, 217–231. doi:10.23811/52.arg2017.lew.llo.bro
- 5 Douglas, K., Sutton, R., Cichocka, A., Ang, J., Deravi, F., Uscinski, J., & Nefes, T. (2019). Why do people adopt conspiracy theories, how are they communicated, and what are their risks? Centre for Research; Evidence on Security Threats. Retrieved from <https://crestresearch.ac.uk/resources/conspiracy-theories-douglas-full-report/>
- 6 Uscinski, J. E., & Parent, J. M. (2014). *American conspiracy theories*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- 7 Nefes, T. S. (2014). Rationale of conspiracy theorizing: Who shot the president Chen Shui-bian? *Rationality and Society*, 26, 373–394. doi:10.1117/1043463113519069
- 8 Franks, B., Bangertner, A., & Bauer, M. W. (2013). Conspiracy theories as quasi-religious mentality: An integrated account from cognitive science, social representations theory, and frame theory. *Frontiers in Psychology*, 4. doi:10.3389/fpsyg.2013.00424
- 9 Leman, P. J., & Cinnirella, M. (2007). A major event has a major cause: Evidence for the role of heuristics in reasoning about conspiracy theories. *Social Psychological Review*, 9, 18–28.
- 10 Kovic, M., & Fuchslin, T. (2018). Probability and conspiratorial thinking. *Applied Cognitive Psychology*, 32, 390–400. doi:10.1002/acp.3408
- 11 Sapountzis, A., & Condor, S. (2013). Conspiracy accounts as intergroup theories: Challenging dominant understandings of social power and political legitimacy. *Political Psychology*, 34, 731–752. doi:10.1111/pops.12015
- 12 Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31, 211–36. doi:10.1257/jep.31.2.211
- 13 Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359, 1146–1151. doi:10.1126/science.aap9559
- 14 Shao, C., Ciampaglia, G. L., Varol, O., Yang, K.-C., Flammini, A., & Menczer, F. (2018). The spread of low-credibility content by social bots. *Nature Communications*, 9, 4787. doi:10.1038/s41467-018-06930-7
- 15 Bessi, A., Coletto, M., Devidescu, G. A., Scala, A., Caldarelli, G., & Quattrocchi, W. (2015). Science vs conspiracy: Collective narratives in the age of misinformation. *PLOS ONE*, 10, e0118093. doi:10.1371/journal.pone.0118093
- 16 Wood, M. J. (2018). Propagating and debunking conspiracy theories on Twitter during the 2015–2016 Zika virus outbreak. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 21, 485–490. doi:10.1089/cyber.2017.0669
- 17 Einstein, K. L., & Glick, D. M. (2015). Do I think BLS data are BS? The consequences of conspiracy theories. *Political Behavior*, 37, 679–701. doi:10.1007/s11109-014-9287-z
- 18 Jolley, D., Meleady, R., & Douglas, K. M. (2019). Exposure to intergroup conspiracy theories promotes prejudice which spreads across groups. *British Journal of Psychology*. doi:10.1111/bjop.12385
- 19 Raab, M. H., Auer, N., Ortlieb, S. A., & Carbon, C.-C. (2013). The Sarrazin effect: The presence of absurd statements in conspiracy theories makes canonical information less plausible. *Frontiers in Psychology*, 4, 453. doi:10.3389/fpsyg.2013.00453
- 20 van der Linden, S. (2015). The conspiracy-effect: Exposure to conspiracy theories (about global warming) decreases pro-social behavior and science acceptance. *Personality and Individual Differences*, 87, 171–173. doi:10.1016/j.paid.2015.07.045
- 21 Warner, B. R., & Neville-Shepard, R. (2014). Echoes of a conspiracy: Birthers, truthers, and the cultivation of extremism. *Communication Quarterly*, 62, 1–17. doi:10.1080/01463373.2013.822407
- 22 Avramov, K. (2018). By another way of deception: The use of conspiracy theories as a foreign policy tool in the arsenal of the hybrid warfare. *Information & Security: An International Journal*, 39, 151–161. doi:10.11610/isi.3913
- 23 Yablokov, I. (2015). Conspiracy theories as a Russian public diplomacy tool: The case of Russia Today (RT). *Politics*, 35, 301–315. doi:10.1111/1467-9256.12097
- 24 Lewandowsky, S., Cook, J., & Lloyd, E. (2016). The “Alice in Wonderland” mechanics of the rejection of (climate) science: Simulating coherence by conspiracism. *Synthese*, 195, 175–196. doi:10.1007/s11229-016-1198-6
- 25 Lewandowsky, S. (2020). Hannah Arendt and the contemporary social construction of conspiracy theorists. Manuscript Submitted for Publication.
- 26 Uscinski, J. E., Douglas, K., & Lewandowsky, S. (2017). *Climate Change Conspiracy Theories*. Oxford Encyclopedia of Climate Change. doi:10.1093/acrefore/9780190228620.013.328
- 27 Smith, N., & Leiserowitz, A. (2012). The rise of global warming skepticism: Exploring affective image associations in the United States over time. *Risk Analysis: An International Journal*, 32(6), 1021–1032.
- 28 Lewandowsky, S., Gignac, G. E., & Oberauer, K. (2013). The role of conspiracist ideation and worldviews in predicting rejection of science. *PLOS ONE*, 8, e75637. doi:10.1371/journal.pone.0075637
- 29 Lewandowsky, S., Cook, J., Oberauer, K., Brophy, S., Lloyd, E. A., & Marriott, M. (2015). Recurrent fury: Conspiratorial discourse in the blogosphere triggered by research on the role of conspiracist ideation in climate denial. *Journal of Social and Political Psychology*, 3, 142–178. doi:10.1093/eurpub/ckn139
- 30 Wood, M. J., Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2012). Dead and alive: Beliefs in contradictory conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 3, 767–773. doi:10.1177/1948550611434786
- 31 Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17, 202–227. doi:10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x
- 32 Sunstein, C. R., & Vermeule, A. (2009). Conspiracy theories: Causes and cures. *Journal of Political Philosophy*, 17, 202–227. doi:10.1111/j.1467-9760.2008.00325.x
- 33 Barkun, M. (2003). *A culture of conspiracy: Apocalyptic visions in contemporary America*. Berkeley, CA: University of California Press.
- 34 Barkun, M. (2003). *A culture of conspiracy: Apocalyptic visions in contemporary America*. Berkeley, CA: University of California Press.
- 35 Swami, V., Chamorro-Premuzic, T., & Furnham, A. (2010). Unanswered questions: A preliminary investigation of personality and individual difference predictors of 9/11 conspiracist beliefs. *Applied Cognitive Psychology*, 24(6), 749–761.
- 36 Lutzke, L., Drummond, C., Slovic, P., & Árvai, J. (2019). Priming critical thinking: Simple interventions limit the influence of fake news about climate change on Facebook. *Global Environmental Change*, 58, 101964. doi:10.1016/j.gloenvcha.2019.101964
- 37 Jolley, D., & Douglas, K. M. (2017). Prevention is better than cure: Addressing anti-vaccine conspiracy theories. *Journal of Applied Social Psychology*, 47, 459–469. doi:10.1111/jasp.12453
- 38 Banas, J. A., & Miller, G. (2013). Inducing resistance to conspiracy theory propaganda: Testing inoculation and meta-inoculation strategies. *Human Communication Research*, 39, 184–207. doi:10.1111/hcre.12000
- 39 Nyhan, B., & Zeitzoff, T. (2017). Fighting the past: Perceptions of control, historical misperceptions, and corrective information in the Israeli-Palestinian conflict. *Political Psychology*, 39, 611–630. doi:10.1111/pops.12449
- 40 Schmid, P., & Betsch, C. (2019). Effective strategies for rebutting science denialism in public discussions. *Nature Human Behavior*, 3, 931–939. doi:10.1038/s41562-019-0632-4
- 41 Orosz, G., Krekó, P., Paskuj, B., Tóth-Király, I., Böhö, B., & Roland-Lévy, C. (2016). Changing conspiracy beliefs through rationality and ridiculing. *Frontiers in Psychology*, 7, 1525. doi:10.3389/fpsyg.2016.01525
- 42 Bode, L., & Vraga, E. K. (2018). See something, say something: Correction of global health misinformation on social media. *Health Communication*, 33, 1131–1140. doi:10.1080/10410236.2017.1331312
- 43 Whitson, J. A., & Galinsky, A. D. (2008). Lacking control increases illusory pattern perception. *Science*, 322, 115–117. doi:10.1126/science.1159845
- 44 Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133, 572–585. doi:10.1016/j.cognition.2014.08.006
- 45 van Prooijen, J., & Acker, M. (2015). The influence of control on belief in conspiracy theories: Conceptual and applied extensions. *Applied Cognitive Psychology*, 29, 753–761. doi:10.1002/acp.3161
- 46 van Prooijen, J.-W. (2018). Empowerment as a tool to reduce belief in conspiracy theories. In *Conspiracy theories and the people who believe them* (pp. 432–442). Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780190844073.003.0030
- 47 Quintanilla, V. D., & Yontz, M. A. (2018). Human-Centered Civil Justice Design: Procedural Justice and Process Value Pluralism. *Tulsa L. Rev.*, 54, 113.
- 48 Tyler, T. R. (1987). Conditions leading to value-expressive effects in judgments of procedural justice: A test of four models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 333–344. doi:10.1037/0022-3514.52.3.333
- 49 Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, 15, 731–742. doi:10.2307/3791630
- 50 Zollo, F., Bessi, A., Del Vicario, M., Scala, A., Caldarelli, G., Shekhtman, K., Havlin, S., Quattrocchi, W., (2017). Debunking in a world of tribes. *PLOS ONE*, 12, e0181821. doi:10.1371/journal.pone.0181821
- 51 Klein, C., Clutton, P., & Polito, V. (2018). Topic modeling reveals distinct interests within an online conspiracy forum. *Frontiers in Psychology*, 9. doi:10.3389/fpsyg.2018.00189
- 52 Kundnani, A. (2012). Blind spot-security narratives and far-right violence. *Security and Human Rights*, 23, 129–146.
- 53 van Prooijen, J.-W., Krouwel, A. P. M., & Pollet, T. V. (2015). Political extremism predicts belief in conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 6, 570–578. doi:10.1177/1948550614567356
- 54 Schmitt, J. B., Rieger, D., Ernst, J., & Roth, H.-J. (2018). Critical media literacy and Islamist online propaganda: The feasibility, applicability and impact of three learning arrangements. *International Journal of Conflict and Violence*, 12, 1–19. doi:10.4119/UNIBI/ijcv.642
- 55 Ponsot, A. S., Autixier, C., & Madriaza, P. (2018). Factors facilitating the successful implementation of a prevention of violent radicalization intervention as identified by front-line practitioners. *Journal for Deradicalization*, (16), 1–33.
- 56 Voogt, S. (2017). Countering far-right recruitment online: CAPE's practitioner experience. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 12, 34–46. doi:10.1080/18335330.2016.1215510
- 57 Aistrophe, T. (2016). *Conspiracy theory and American foreign policy*. Manchester University Press. doi:10.7228/manchester/9780719099199.001.0001

“Οι θεωρίες συνωμοσίας προσπαθούν να εξηγήσουν γεγονότα, όπως οι μυστικοπαθείς πλεκτόνες ισχυρών ανθρώπων. Ενώ οι θεωρίες συνωμοσίας τυπικά δεν υποστηρίζονται μέσω αποδείξεων, αυτό δεν αποτελεί εμπόδιο στην άνθησή τους. Οι θεωρίες συνωμοσίας καταστρέφουν την κοινωνία με διάφορους τρόπους. Το Εγχειρίδιο Θεωρίας της Συνωμοσίας προκειμένου να βοηθήσει στην ελαχιστοποίηση αυτών των επιβλαβών επιδράσεων, εξηγεί γιατί οι θεωρίες συνωμοσίας είναι τόσο δημοφιλείς, βοηθάει στο πώς να ταυτοποιήσετε τα χαρακτηριστικά της συνωμοτικής σκέψης και ποιές είναι οι αποδοτικές στρατηγικές απάντησης.

